

Svenska ICOMs remissvar på SOU 2015:89 Ny Museipolitik.

Dnr KU 2015/02515 KL

Sammanfattning av Svenska ICOMs synpunkter

- Svenska ICOM ställer sig positivt till förslaget att inrätta en ny museimyndighet liksom införandet av en museilag i Sverige. Huvudskälet för detta är behovet av att värna en museiprofession.
- Svenska ICOM menar att utredningens museidefinition är otillräcklig, och anser att förvärv av samlingar, bevarande och undersökning måste inkluderas. Det primära är bevarande, förmedlande och nyttjande av kulturarvet, inte huvudmannskapet. Detta stöds i ICOMs internationellt överenskomna etiska regler, liksom den av UNESCO 2015 antagna "Promotion of Museums and Collections". Definitionen på vilka som omfattas av lagen gäller för måste utgå från verksamheten snarare än huvudmannskapet. ICOMs definition av museer är här en självklar bas. Lagens definition måste harmoniera med internationella överenskommelser!
- Svenska ICOM menar att begreppet samlingsförvaltning för tydlighetens skull bör preciseras så att det också inbegriper förvärv av samlingar.
- Svenska ICOM menar att museernas fria ställning är viktig. En förutsättning för detta är att museernas ordinarie anslag är tillräckliga för att museerna i praktiken ska kunna besluta om hur dessa används. Kunskapsuppbyggnad på museer är viktigt, men finansieringen får inte huvudsakligen ske via separata bidrag. Museer måste ha tillräckliga anslag för att kunna anställa personal med forsknings- och museologisk kompetens.
- Svenska ICOM menar att gallring och försäljning av föremål får ske, men vill peka på att gallring sällan leder till några större besparingar. Enligt ICOMs etiska regler får inkomster från försäljning inte få användas för att täcka generella kostnader, utan ska gå tillbaka till samlingarna.
- Svenska ICOM menar att det är viktigt att museernas internationella arbete utökas – museerna verkar i en globaliserad värld! Former för en organiserad och kontinuerlig samverkan mellan den nya museimyndigheten och Svenska ICOM bör skapas vad gäller omvärldsbevakning och internationell samverkan för bl a utveckling av publikt arbete, skydd av kulturarv och museernas roll i det demokratiska samtalet. Spridande och integration av ICOMs etiska regler är sedan en central uppgift för en ny museimyndighet. Vi vill också peka på samverkan med UNESCO med anledning av deras aktuella kulturarvsarbete.

Kommentarer till utredningens förslag

10.2 Ny inriktning för museipolitiken

Svenska ICOM stödjer utredningens bedömning i 10.2. Museerna bör ha en självständig roll. Storskaliga organisatoriskt inriktade åtgärder ger sällan vinster. Det viktigaste är att förbättra kärnverksamheternas kvalitet.

10.3 Slå fast museernas ställning i en lag

Svenska ICOM stöder förslaget om införandet av en museilag. Huvudskälet för detta är enligt Svenska ICOM behovet av att styrka en museiprofession, liksom det finns en bibliotekarie- och arkivareprofession. Det handlar då om bl a för museet adekvata ämneskunskaper, liksom kunskaper i museologi. Frågan är dock för vilka museer lagen ska gälla, vilket vi diskuterar i punkt 10.3.1 samt i anslutning till de föreslagna formuleringarna i lagen.

10.3.1 Lagen ska gälla det allmänna museiväsendet

Svenska ICOM stöder i princip tanken om att lagen ska gälla "det allmänna museiväsendet" men är kritisk på främst två punkter.

- Först är Svenska ICOM kritisk mot meningen i förslaget att *"Med ett museum ska i lagen avses en institution som bedriver utställningsverksamhet som är öppen för allmänheten"*. Denna definition återkommer flera gånger i utredningen. Detta är i alla hänseenden och sammanhang en alltför vid definition. Utredningen konstaterar själv i andra delar att museernas kärnverksamhet är *"publik verksamhet, kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning"*. Dessa utredningens definitioner är problematiska av flera skäl. Den anknyter inte till ICOMs definition av museer. Den har därmed i den tänkta lagens bemärkelse av museum inte med samlande-, bevarande och undersökningsaspekten. Vid definitionen av museernas kärnverksamhet är begreppet samlingsförvaltning tvetydigt, vilket diskuteras under punkt 10.3.2 i detta remissvar. Till kärnverksamheterna måste därför också tilläggas förvärv och undersökning. Dessa centrala kärnverksamheter måste också finnas med i lagens definition av museum. Det vore djupt olyckligt om lagen i sin museidefinition pekar åt ett annat håll än både den övriga nationella och internationella museivärlden. Det räcker definitivt inte att de museer som ska avses i lagen bara har som krav att bedriva utställningsverksamhet samt vara öppna för allmänheten. OBS principen för punkt 3 i ICOMs etiska regler *"Museer har ett särskilt ansvar inför alla att vårda, tolka och tillgängliggöra det primärmaterial som finns i deras samlingar"*. Viktigt är att UNESCO, med svensk medverkan, också 2015 beslutat om en *"Promotion of Museums and collections, their Diversity and their role in Society."* Där ligger också museidefinitionen mycket nära ICOMs, i vilken kulturarvsbevarandet är centralt. Vi menar att en svensk museilag måste ligga nära alla dessa internationella

överenskommelser, och inte fjärma sig ifrån dem som utredningens definition av museum kan leda till.

- **Svenska ICOM menar sammanfattningsvis att definitionen av museum i lagen även måste inbegripa kärnverksamhet såsom förvärv, bevarande och undersökning. Det primära för lagens definition av museer måste vara skyddet och förmedlandet av kulturarv i sig, inte huvudmannskapet, också med hänsyn till UNESCOs "Promotion of Museums and Collections".**
- Sedan är Svenska ICOM mycket undrande över utredningens kategorisering för vilka lagen ska gälla " ... alla offentligt styrda museer och utgörs av: 1) Statliga museer, 2) regionala museer, 3) kommunala museer, 4) övriga offentligt styrda museer." Utredningen diskuterar ICOMs museidefinition från 2004, men frångår den delvis i diskussionen om både vilken verksamhet museilagen ska gälla för, och vilka museer som ska styras av lagen. Svenska ICOMs principiella synpunkt är att lagen bör gälla för alla museer oavsett huvudman. **Det primära för lagen måste vara skyddet och förmedlandet av kulturarv i sig, snarare än huvudmannskapet** . Det är i grunden det samhällsansvaret som ska skyddas i lag! Sedan kompliceras utredningens kategorisering på huvudmannskap av att många museer har ett mer besvärligt huvudmannskap än vad som ryms i utredningens kategorisering. Utredningen konstaterar att "Kommersiella och ideella verksamheter som drivs som självständiga stiftelser, föreningar och bolag kommer inte att omfattas av lagen". Men det finns läns museer som är aktiebolag såsom Västerbottens museum, men ändå är viktiga aktörer i museivärlden. Det finns stiftelsemuseer med olika stort inslag av offentligt stöd. Det finns privata museer med viss offentlig insyn, men med ett stort kulturarvsansvar, liksom det finns andra former för huvudmannskap. Utredningen försöker lösa dessa problem med att "mer än halva antalet ledamöter (i styrelsen) är utsedda av det allmänna". Det finns dock museer med viktiga samlingar och utställningar vilka har visst offentligt stöd, men vars styrelse inte består av till hälften offentligt utsedda personer, Almgrens sidenväverimuseum m fl. Utredningen menar också att lagen ska gälla för museer "med avlönad personal" (s 270). Detta kriterium finns dock inte med i ICOMs definition, av flera skäl. Det finns viktiga museer som administreras av t ex kulturansvariga i kommunen, eller arbetslivsmuseer och hembygdsgårdar med viktiga samlingar och utställningar om leds av oavlönade eldsjälar och entusiaster. Vi vill också peka på att det enligt ICOMs definition av museer **inte** finns ett krav på att institutionen måste ha en fast anställd personal för att kunna räknas som ett museum.

- Svenska ICOM menar sammanfattningsvis att kriterierna på vilka som ska definieras som museer och styrs av lagen inte bara kan utgå från huvudmannaskap utan måste också utgå från verksamheten. Då är ICOMs definition av museer viktig. I hur hög grad förvärvar, bevarar, undersöker och förmedlar man väsentliga kulturarv? Det går att skapa kriterier för bedömning av detta, vilka kan utgöra grundval för vilka som ska omfattas av museilagen.

10.3.2 De allmänna museernas ändamål

Svenska ICOM är i grunden positiv till ändamålsparagrafen att museernas ändamål är att bidra till det demokratiska samhällets utveckling *”genom publik verksamhet och en aktiv förvaltning av sina samlingar”* men är ändå mycket frågande kring en punkt.

- Vad menas egentligen med en aktiv förvaltning av sina samlingar på museet? Innebär det, som man kan läsa det, att museet endast ska förvalta de samlingar de redan har? Vi förutsätter att utredningen med aktiv förvaltning av samlingarna ansluter sig till ”Spectrum 4” som standard för samlingsförvaltning, där 21 processer har framtagits, vari ingår bl a: ”Inkommande objekt”, ”Förvärv”, ”Beståndsförvaltning”. Nutidsdokumentation t ex är ett viktigt svenskt bidrag till den internationella museivärlden, främst genom SAMDOK. Det är samlandet av nutiden som också leder till framtidens kulturarv, liksom till framtida forskning. Att bara betona förvaltning av samlingar är, om det tolkas snävt, att frånta inte bara museer utan samhället en central kulturarvsfunktion. Om inte museer fortsätter att förvärva och dokumentera materiella kulturarv från vår både gamla och pågående historia, vilka ska då göra det?
- Svenska ICOM menar sammanfattningsvis att begreppet samlingsförvaltning för tydlighetens skull måste preciseras så att det också inbegriper förvärv av samlingar.

10.3.3 Respektera museernas fria ställning

Svenska ICOM instämmer i utredningens förslag. Museer måste kunna ha en fri ställning i förhållande till den politiska grundnivån. Men vi vill göra två kommentarer till detta:

- Frågan hänger förstås samman med de krav som ställs av huvudmän i bl a regleringsbrev, i ansökningar till kommunen m m. Det hänger i sin tur samman med resursfrågan. Ju mer av museets ordinarie resurser som förvandlas till projektmedel som ska sökas separat (se Sthlms kommun som exempel) desto större risk för ökad politisk styrning. Så när utredningen föreslår särskilda projektmedel, kvalitetsstyrning från museimyndigheten (i sig bra förslag) m m, så kan det leda till just att museernas fria ställning äventyras genom en värdestyrning beroende på vad den beslutande

instansen tycker att man vill ge medel till. OBS ICOMs etiska regler § 1.10 *”... Oavsett finansieringskälla bör museerna behålla kontrollen över innehållet och integriteten i sina program, utställningar och övriga aktiviteter.”*

- En viktig väg för att respektera museernas fria ställning är att de faktiskt får ordinarie resurser som även räcker till t ex den kunskapsutveckling museet tycker är viktigast. Detta är inget utredningen primärt rör över, men är ändå en viktig markering från vår sida med tanke på utredningens konstaterande rörande museernas fria ställning. Ansvar för den fria ställningen och för kvaliteten på museets verksamhet faller då också mycket på huvudmannen, och inte bara på museet självt. OBS Principförklaringen för första punkten i ICOMs etiska regler: *”Museer ansvarar för det materiella och immateriella natur- och kulturarvet. Styrelser eller motsvarande och de som i övrigt har att göra med tillsyn och strategisk inriktning i museerna har som sitt främsta ansvar att skydda och främja detta arv och också de personella, fysiska och personella resurser som avsatts för detta ändamål.”*
- **Svenska ICOM menar sammanfattningsvis att museernas fria ställning är viktig, och att en förutsättning för detta är att de får nog mycket ordinarie anslag som gör att de i praktiken verkligen är fria att besluta om dess användande.**

10.3.4 Tillgänglighet och kvalitativ publik verksamhet

Svenska ICOM instämmer i formuleringar om allsidighet, öppenhet, kvalitet och tillgänglighet *”för alla”*.

10.3.5 Kunskapsuppbyggnad av hög kvalitet

Svenska ICOM instämmer i utredningens krav på hög kvalitet, men vill göra följande kommentarer:

- Forskning på museer av museianställda är viktigt. Det har ifrågasatts i tidigare utredningar så vi välkomnar att denna utredning trycker på det. Skälen till att forskning på museer måste finnas parallellt med universitetens är flera, men vi kan idag se flera initiativ till samverkan mellan museer och universitet, jfr CEMAS mellan de maritima museerna och Stockholms universitet. I ICOMs etiska regler står *”Den forskning som utförs av museipersonal bör vara relaterad till museets uppdrag och syfte, och stå i överensstämmelse med etablerad juridisk, etisk och akademisk praxis.”*
- Svenska ICOM instämmer i utredningens krav att museerna ska ha kompetens för att belysa olika perspektiv. Det innebär förstås, som utredningen skriver, relevant kunskap och kompetens inom sina ämnesområden i organisationen. Men Svenska ICOM vill också peka på den akademiska museologins betydelse i detta sammanhang. Att lära sig att förstå historieanvändning, bruket av kulturarv, museernas samhällsroller m m är en allt viktigare kunskap just för att kunna belysa olika

perspektiv både på samlingar, i utställningar och vid styrandet av ett museum. Internationella ICOM har också en egen arbetsgrupp för diskussioner och internationella erfarenhetsutbyten i museologiska frågor.

- Det gäller då att man i alla fall på de större museerna anställer personer med forskarkompetens, t ex med rollen att själv forska, men kanske främst att också kunna söka medel, inspirera andra på museet till kunskapsuppbyggande på sitt material m m. Det bör också finnas personal med museologisk kompetens. Detta är naturligtvis också en resursfråga, som inte bara faller på museet självt utan också på huvudmannen (se kommentaren till punkt 10.3.3). Det finns en risk att ökade resurser till forskningsfonder för museer kan tas av t ex statens ordinarie museianslag och bidra till att museer inte kan satsa även ordinarie medel till kunskapsuppbyggnad. Det är bara genom en långsiktig forskningsplanering som en kontinuerlig kunskapsuppbyggnad på museet kan ske. Jfr Historiska museets forskningstjänst. Projektmedel leder till begränsade projekt, bra i sig, men täcker inte museernas behov av långsiktig forskningsplanering.
- **Svenska ICOM menar sammanfattningsvis att kunskapsuppbyggnad på museer är viktigt, men att det förutsätter möjligheter till kunskapsuppbyggnad inte bara via separata bidrag, även om sådana är tacknämliga. Museer måste kunna anställa anställa personal med forskningskompetens, liksom med museologisk kompetens.**

10.3.6 En aktiv samlingsförvaltning

Svenska ICOM stöder naturligtvis det principiella förslaget om en aktiv samlingsförvaltning, bl a med målet att öka och bredda användningen av samlingarna. Arbetet med att skapa gemensamma riktlinjer för att skapa olika bevarandeklasser stöder vi också. Men några punkter måste diskuteras i förslaget

- Enligt ICOMs etiska regler får man gallra i samlingar, varför den del av förslaget som innebär att statliga museer verkligen ska få tillåtelse att gallra är bra. Men tron att detta kan innebära "*stora möjligheter till besparingar*" är en sanning med mycket stor modifikation, av flera skäl. Valet av vad som ska gallras är i sig en besvärlig process. Eller med utredningens egna ord: att bestämma vilka bevarandeklasser delar av samlingarna tillhör. Detta har varit en het potatis i många år, där man t ex har velat gallra föremål som inte visas, föremål som det finns många utav, föremål av mindre historiskt intresse, föremål som är i dålig kondition m fl. Att gallra föremål bara för att de inte visas är naturligtvis förkastligt, eftersom de kan ha andra funktioner i museet såsom forskning. Att gallra föremål som det finns många av har också varit kontroversiellt eftersom just mängden kan vara en grund för forskning, jfr Janken Myrdals forskning om socialt betingade kulturområden. Att gallra föremål av

mindre historiskt intresse är mycket ohistoriskt, eftersom vi då styrs av dagens historiesyn, vilken kanske ändras i morgon.

Naturligvis kan man gallra föremål i dålig kondition, liksom ibland föremål man har många utav, jfr de berömda kritpiporna. Men utredningens syfte med gallringen är primärt att spara magasinshyra. Men gallring är personal- och arbetskrävande, och därmed resurskrävande. Det är möjligt att en intensiv gallringsprocess kan spara magasinstrymmen och därmed magasinshyror, men dessa besparingar uppvägs delvis av kostnaderna för själva gallringsprocessen. I korthet: Gallra kan man, men det är inte säkert att det leder till större besparingar.

- Enligt utredningen är det oklart hur ICOM förhåller sig till försäljning av föremål ur samlingarna. Det är inte fallet. Man får sälja enligt ICOM, men det ska 1) ske utifrån en plan 2) det är museet självt som bestämmer om försäljning 3) föremålen ska först erbjudas andra museer. 4) Sedan står i ICOMs etiska regler en mycket viktig punkt, "§ 2.16 Intäkter från avyttrande av samlingar. Museisamlingar förvaltas för allmänhetens räkning och får inte ses som realiserbara tillgångar. Pengar eller annan ersättning som museet får från gallring och avyttrande av föremål från en museisamling bör endast användas till förmån för samlingarna och vanligtvis för förvärv till samlingen i fråga." Denna punkt är mycket väsentlig - så att inte huvudmän kan undandra sig det ekonomiska ansvaret genom att hänvisa till att museet kan sälja ur samlingarna. Det finns en mängd sådana fall tidigare. Det handlar också om att museet inte får sälja ur samlingarna för att täcka allmänt röda siffror i boksluten, utan pengarna ska gå tillbaka till samlingarna, t ex förvärv, men också till dokumentation av samlingar eller förbättringar av villkoren/konserveringen av samlingarna. Håller man inte hårt på detta kan en slussport öppnas, där ett land på kortsiktig basis kan göras permanent urarva på viktiga kulturarv.
- **Svenska ICOM menar sammanfattningsvis att både gallring och försäljning av föremål får ske, men vill främst peka på att gallring knappast leder till större ekonomiska besparingar, och att medel från en försäljning inte får användas till museets generella utgifter utan måste gå tillbaka till samlingarna på något sätt.**

10.3.7 Statliga museer ska nå hela landet

Svenska ICOM instämmer i resonemangen i denna punkt. Här konstateras att det är "centralt att museernas arbete utvecklas i ett internationellt perspektiv" vilket Svenska ICOM vill understryka. Se kommentarer till 10.5.1 och 10.5.5.

10.3.8 Alla museer ska samverka

Svenska ICOM instämmer i resonemangen på denna punkt, och vill bli tryckta på förslaget att förbilliga och förenkla möjligheten att låna föremål mellan museer. Denna tanke är central, bli för att museer inte ska behöva samla samma saker, med efterföljande magasinuskostnader osv.

10.4 Förändringar av organisationsstrukturen

Svenska ICOM instämmer i resonemangen på denna punkt, inte minst om att sammanslagningar av museer sällan leder till besparingar.

10.5 Inrätta en ny myndighet för museifrågor

Svenska ICOM instämmer i princip i förslaget till inrättandet av en ny museimyndighet. Utredningen understryker att myndigheten ska vara självständig i förhållande till museerna. Vi vill då betona att myndigheten verkligen har en hög kompetens med museierfarna anställda, och gärna personer med museologisk utbildning, samt att viktiga delar av det arbete som Riksutställningar utfört också görs i den nya myndigheten, bli internationell omvärldsbevakning.

10.5.1 Kvalitetssäkring genom kollegial granskning

Svenska ICOM instämmer i förslaget på denna punkt, men vill göra ett väsentligt tillägg.

- Utredningen konstaterar att ett viktigt inslag i bedömargrupperna bör vara internationell expertis. Detta bör kopplas till utredningens förslag kring omvärldsbevakning, punkt 10.5.5, "... såväl nationellt som internationellt". ICOM är här en viktig part. Vi menar att det är omöjligt att göra en internationell bevakning kring museisektorn utan att ta hänsyn till ICOM. Det är den överlägset största och viktigaste museiorganisationen i världen. Här några områden som en svensk museimyndighet med ambitionen av internationell bevakning inom museisektorn måste ta hänsyn till:
  1. ICOMs etiska regler är i högsta grad väsentliga för hela museisverige. En viktig uppgift är att förmedla och förankra dessa. Svenska ICOM har flera kurser kring de etiska reglerna för museer, men en ny museimyndighet måste också engagera sig i dessa regler. Det är unikt att en så stor yrkesgren har etiska regler accepterade av i stort sett hela världen. Däri ingår också frågor om hur museer ska definieras.
  2. ICOMs internationella arbetsgrupper, t ex för utställare, konservatorer, museologi, dokumentation, stadsmuseer, personmuseer m fl, är unika samlingspunkter för kunskap om internationellt arbete och utveckling inom områdena. En uppgift för en ny myndighet bör också vara att inspirera till och kunna ge resurser för museianställda att delta i dessa internationella arbetsgrupper. Internationellt samarbete i praktiken!
  3. En allt viktigare frågan är idag skydd av kulturarv, i Sverige och än mer i andra delar av världen. Vad göra med plundrade föremål från museer, som t ex bjuds ut

till försäljning runt om i världen? Hur skydda sig mot klimatkatastrofer m m. Frågor som alltmer berör Sverige. Här har ICOM en central position med bl a sina "Red lists", och som en ingång till arbete i "Blue Shield" m m. Detta måste en ny museimyndighet bevaka.

4. För bl a dessa frågor i anslutning till ICOM är det viktigt att museimyndigheten har ett nära samarbete med Svenska ICOM. Former för organiserad och kontinuerlig samverkan mellan myndigheten och Svenska ICOM bör skapas.
- **Svenska ICOM menar sammanfattningsvis att det är viktigt att museernas arbete i ett internationellt perspektiv fortsätter. Former för en organiserad och kontinuerlig samverkan mellan den nya museimyndigheten och Svenska ICOM ska skapas vad gäller internationell bevakning och samverkan, bl a kring ICOMs etiska regler, utvecklingen av publikt arbete, skyddet av kulturarv och museernas roll i det demokratiska samtalet.**

10.5.2 Fördela statsbidrag inom museisektorn

Svenska ICOM motsätter sig inte i princip att den nya museimyndigheten ska fördela statsbidrag, men undrar över urvalet av museer som ska innefattas vid fördelningen av befintliga statsbidrag. Utöver de centrala museerna inbegrips i förslaget arbetslivsmuseer och försvarshistoriska museer.

- Utredningen konstaterar att mycket av museiresurserna är uppbundna i löpande verksamheter och att det därför måste skapas fler system med sökbara medel för "Innovativa projekt". Svenska ICOM tycker att detta kan vara bra, men vill starkt varna för en utveckling där medel för löpande verksamhet låses till hyror, säkerhet, administration m m, med resultat att kärnverksamheter såsom utställningar, bevarande, forskning m m bara kan ske utifrån särskilda medel, som oftast måste sökas separat av museerna. Dessvärre har vi sett en sådan utveckling. Som tidigare konstaterats är denna utveckling farlig, inte minst för museernas fria ställning och för kontinuiteten och därmed kvaliteten på museernas kunskapsutveckling. Punkter som utredningen i andra stycken lyfter fram.
- **Svenska ICOM vill åter peka på risken med att museers ordinarie medel urarvas på det att kärnverksamheter såsom utställningar, bevarande, forskning bara kan ske utifrån särskilda medel som måste sökas.**

10.5.3 Pröva frågor om utställningsgarantier

Svenska ICOM instämmer i förslaget.

10.5.4 Bistå museer i frågor om digitalisering

Svenska ICOM instämmer i förslaget.

10.5.5 Statistik och omvärldsbevakning

Svenska ICOM instämmer i förslaget, men vill tillägga en kommentar i anslutning till punkten om omvärldsbevakning.

- I en omvärldsbevakning på museisidan måste den nya museimyndigheten samverka med ICOM, ett nödvändigt sätt för att "*samla in och förmedla kunskaper och erfarenheter av relevans för museisektorn*" som utredningen skriver. Vi föreslår därför att former för en organiserad och kontinuerlig samverkan mellan Svenska ICOM och den nya museimyndigheten skapas. Se vår kommentar till paragraf 10.5.1.

10.6 Se över instruktioner och styrdokument

Svenska ICOM instämmer i förslaget.

10.6.1 Anslag och avgiftsinkomster

Svenska ICOM instämmer i förslaget.

Stockholm 2016-03-07

Svenska ICOM gm

Stefan Bohman

Ordförande för Svenska ICOM

